

บทที่ 3

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเสื้อหม้อห้อม ขอบเขตและวิธีการศึกษา

ในการศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิตเสื้อหม้อห้อมในตำบลทุ่งไธสง ในบทนี้ จะกล่าวถึงความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเสื้อหม้อห้อม และระเบียบวิธีการศึกษา ซึ่งความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเสื้อหม้อห้อมประกอบด้วย ประวัติของบ้านทุ่งไธสงและการทำเสื้อหม้อห้อม วัตถุประสงค์ในการผลิตเสื้อหม้อห้อม เครื่องมือและอุปกรณ์ในการผลิต การเตรียมน้ำย้อมเสื้อหม้อห้อม และขั้นตอนในการย้อมเสื้อหม้อห้อม ดังนี้

3.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเสื้อหม้อห้อม

เสื้อหม้อห้อมเป็นผ้าพื้นเมืองที่สำคัญของจังหวัดแพร่เป็นเสื้อผ้าฝ้ายย้อมสีครามดำ คอกกลม ผ่าอก แขนยาวหรือแขนสั้น มีทั้งแบบที่ใช้กระดุมกลัดและที่ใช้ผ้าเย็บเป็นเชือกผูก เป็นเสื้อที่ชายและหญิงชาวพื้นเมืองในภาคเหนือสวมใส่กันเป็นประจำในชีวิตประจำวัน ปัจจุบันเสื้อหม้อห้อมได้เปลี่ยนแปลงพัฒนารูปแบบของเสื้อให้มีความสวยงามยิ่งขึ้นและได้รับความนิยมแพร่หลายไปทั่วประเทศเพราะสวมสบาย ทนทานและราคาถูก ในสมัยที่วัฒนธรรมตะวันตกยังไม่แพร่หลายรูปแบบการแต่งกายของชาวเมืองแพร่มีลักษณะดังนี้ คือผู้ชายสวมใส่ชุดหม้อห้อมซึ่งประกอบไปด้วยเตี้ยวกี (กางเกงขาก๊วย) และเสื้อกฤษ (เสื้อคอกกลม ผ่าอก) ส่วนหญิงนิยมนุ่งซิ่นเหล็ก (ผ้าถุงทอพื้นดำ มีริ้วแดงแฉวนอนช่วงปลายผ้าถุงสองแฉวน) กับเสื้อหม้อห้อมคอสามเหลี่ยมแขนสามส่วน ตัดเย็บเข้ารูปใช้ในโอกาสปกติเช่น ทำงานบ้าน ทำสวนและทำนา การแต่งกายด้วยชุดหม้อห้อมถือเป็นเอกลักษณ์การแต่งกายของชาวแพร่ (พัชราภรณ์ พันธุ์รัตน์, 2542: 196-197)

หม้อห้อม เป็นภาษาถิ่นเหนือ เกิดจากคำว่าหม้อและห้อม หม้อเป็นภาชนะอย่างหนึ่งที่ใช้บรรจุน้ำหรือของเหลวต่างๆ ส่วนห้อมเป็นพืชชนิดหนึ่งเรียกว่าต้นห้อมหรือต้นคราม ซึ่งจะให้น้ำเงินหรือกรมท่าในการย้อมผ้า (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดแพร่, 2549: ออนไลน์) ซึ่งชาวบ้านนำเอาส่วนที่เป็นลำต้นและใบมาหมักในหม้อที่บรรจุน้ำตามกรรมวิธีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ทำให้ได้น้ำสีกรมท่า นำมาสกัดเป็นสีที่จะนำมาย้อมผ้าขาว ให้เป็นผ้าสีกรมท่าเรียกกันว่าผ้าหม้อห้อมซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเป็นผ้าที่ชาวแพร่นิยมกันทั้งหญิงและชาย

เสื้อหม้อห้อมในอดีตทำจากผ้าฝ้ายทอมือมีสีขาวที่ผ่านการทอด้วยกี่ หลังจากนั้นจึงนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าแล้วนำมาย้อมด้วยสีที่ได้มาจากการหมักห้อมในปัจจุบันมีการทอผ้าฝ้ายด้วยกี่แบบพื้นเมืองน้อยลงทำให้ผ้าทอมือมีราคาแพง การตัดเย็บเสื้อผ้าหม้อห้อมจึงมีการใช้ผ้าดิบตัดเย็บแล้วย้อมด้วยน้ำห้อมธรรมชาติ ส่วนประกอบที่สำคัญของน้ำห้อมคือ ต้นคราม

ลักษณะของต้นคราม ต้นครามเป็นพันธุ์ไม้ล้มลุกมีปลุกอยู่ทั่วไปต้นครามที่โตเต็มที่สูงประมาณเมตรเศษๆ ใบครามเป็นใบเลี้ยงเดี่ยว ผิวใบจะเกลี้ยงทั้ง 2 ด้าน ในหนึ่งช่อใบ ๆ จะแผ่เป็นแผง ๆ ละ 11-15 ใบตามก้านใบจะมีใบแยกทั้งชายและขวาในตำแหน่งเดียวกัน ลักษณะใบแต่ละใบปลายมน โคนพบแหลมกึ่งก้านต้นคราม กิ่งอ่อนมีสีเขียวเมื่อแก่จะมีสีน้ำตาล กิ่งก้านทอดใบเลื้อยยาวตามอายุกิ่งก้านใบแก่ตัดไปหมักทำน้ำครามได้ ลำต้นจะแตกกิ่งก้านใหม่เมื่อได้รับการดูแลที่ดีในรอบ 1 ปี ตัดกิ่งมาใช้ได้ 3 ครั้ง ดอกครามมีดอกสีแดง ดอกออกเป็นช่อเป็นดอกสมบูรณ์มีทั้งเกสรตัวผู้และตัวเมียในดอกเดียวกัน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่เขต 1, มปป.)

ชาวเหนือโดยทั่วไปรู้จักเสื้อหม้อห้อมเมืองแพร่กันเป็นอย่างดีและนิยมใส่กันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากเป็นผ้าฝ้ายที่มีความทนทาน น้ำหนักเบา ทำให้สวมใส่สบายไม่ร้อนจนเกินไป และสีย้อมที่เข้มทำให้ไม่เปื้อนง่าย เมื่อสวมใส่ทำงานในไร่ นา ทำสวน แล้วนำมาซักยังคงสะอาด ประกอบกับรูปแบบที่ตัดเย็บเรียบง่าย คนทุกวัยจึงสามารถใช้ได้ นอกจากนี้เสื้อผ้าหม้อห้อมยังเป็นผ้าที่ดูแลรักษาง่าย อีกทั้งราคาไม่แพงเกินไปสามารถสวมใส่ได้หลายโอกาส โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการรณรงค์ฟื้นฟูการแต่งกายแบบพื้นเมืองและส่งเสริมการใช้สินค้าไทย ทำให้ความนิยมในการใช้เสื้อผ้าหม้อห้อมจากจังหวัดแพร่มีมากขึ้นจนถึงปัจจุบัน เสื้อหม้อห้อมจึงได้ชื่อว่าเป็นผ้าที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของคนเมืองแพร่ การแต่งกายด้วยเสื้อหม้อห้อมถือเป็นการแต่งกายประจำถิ่นเมืองแพร่ ปัจจุบันแหล่งผลิตและจำหน่ายเสื้อหม้อห้อมที่ใหญ่ที่สุด อยู่ที่ตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

3.1.1 ประวัติของบ้านทุ่งโฮ้งและการทำเสื้อหม้อห้อม

ประวัติของบ้านทุ่งโฮ้งตามคำบอกเล่าของคนแก่ในหมู่บ้านเล่ากันว่าบ้านทุ่งโฮ้งเป็นหมู่บ้านของชาวไทยพวนที่อพยพมาจากเมืองเชียงขวาง ประเทศลาว ประมาณปี พ.ศ. 2340-2380 โดยคนกลุ่มแรกได้เดินทางมาถึงเมืองแพร่ และได้ตั้งบ้านเรือนอยู่นอกกำแพงเมืองทางทิศเหนือด้านประตูเฉียงม้าวอยู่มาระยะหนึ่งจึงได้ย้ายจากที่เดิมมาตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่บริเวณที่เป็นบ้านทุ่งโฮ้งได้ในปัจจุบัน และอยู่กันเรื่อยมาจนประมาณปี พ.ศ. 2360-2380 จึงมีกลุ่มไทยพวนกลุ่มใหม่อพยพเข้ามาและตั้งหมู่บ้านห่างจากหมู่บ้านเดิมประมาณ 200 เมตร เป็นบ้านทุ่งโฮ้งเหนือในปัจจุบัน ผู้อพยพเหล่านี้ได้เข้ามาประกอบอาชีพเป็นช่างตีเหล็กทุกหลังคาเรือน แทบทุกหลังจะมีเตาเผาเหล็กและทั้งเป็นเครื่องมือที่ใช้รองรับการตีเหล็ก ชาวบ้านที่นี่จะตีเหล็กเกือบทุกวัน จนกระทั่งสึกกร่อนลึกเป็นแอ่งลงไป ซึ่งภาษาไทยพวนเรียกว่า โห้ง จึงเป็นที่มาของหมู่บ้านทั้งโฮ้ง ต่อมาคนรุ่นหลังเรียกเสียงเพี้ยนเป็นทุ่งโฮ้ง และเขียนเป็นภาษาทางราชการว่า ทุ่งโฮ้ง ซึ่งใช้เป็นชื่อเรียกขานกันเรื่อยมา อาชีพตีเหล็กได้เลิกไปประมาณปี พ.ศ. 2450-2460 ชาวไทยพวนทุ่งโฮ้งยังคง

สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนหลายอย่างจนถึงปัจจุบันเช่น ประเพณีกำฟ้า เป็นต้น และอีกสิ่งหนึ่งที่สืบทอดกันมาคือการย้อมผ้าด้วยหม้อมเพื่อใช้ตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าไว้สวมใส่เวลาทำงาน ซึ่งอาชีพการทำผ้าหม้อห้อมเป็นผลิตภัณฑ์และภูมิปัญญาของชาวลาวพวนหรือไทยพวนซึ่งอพยพมาตั้งถิ่นฐานทางภาคเหนือของเมืองไทยประมาณสมัยกรุงธนบุรี ต่อต้นสมัยรัตนโกสินทร์ (ไทยพวนทุ่งโฮ้ง, 2549: ออนไลน์) ชาวไทยพวนได้สืบทอดกรรมวิธีการผลิตมาจากบรรพบุรุษ คำว่า “หม้อห้อม” มีที่มาจากกระบวนการย้อมผ้าหม้อห้อมซึ่งต้องใช้ “หม้อ” เพื่อหมัก “ห้อม” สำหรับย้อมผ้าซึ่ง “ด้นห้อม” เป็นพืชชนิดหนึ่งที่ทำให้สีน้ำเงินหรือสีครามชาวไทยพวนได้ผลิตขึ้นมาสวมใส่เองและจำหน่ายด้วยโดยเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนและยังคงได้สืบทอดการทำเสื้อหม้อห้อมให้แก่ลูกหลานมาจนถึงปัจจุบัน

ในการผลิตเสื้อหม้อห้อมจะต้องเตรียมวัตถุดิบ ในการผลิต ตลอดจนเครื่องมือและอุปกรณ์ในการผลิตดังนี้

3.1.2 วัตถุดิบในการผลิตเสื้อหม้อห้อม

1. ผ้าดิบ เป็นผ้าฝ้ายที่มีสีขาวหม่นๆ ส่วนใหญ่จะซื้อจากร้านค้าในจังหวัดหรือซื้อจากโรงงานนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อตามแบบและขนาดที่ต้องการ ดังแสดงในภาพที่ 3-1

ภาพที่ 3-1 ภาพผ้าดิบที่จะนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อ

2. สีย้อมผ้าจากต้นหอมหรือต้นคราม

สีย้อมผ้าได้จากการหมักต้นและใบคราม หมักเป็นน้ำครามเพื่อสกัดให้ได้สี สำหรับย้อมผ้า ดังแสดงในภาพที่ 3-2

ภาพที่ 3-2 สีย้อมเส้นหม้อหอม

สีย้อมผ้าตามภาพที่ 3-2 ประกอบด้วย น้ำคราม ปูนขาวและน้ำค้างจากขี้เถ้า ดังแสดงในภาพที่ 3-3 และ 3-4 ตามลำดับ

ภาพที่ 3-3 ปูนขาว

ภาพที่ 3-4 น้ำต่างจากขี้เถ้า

น้ำต่างจากขี้เถ้า ใช้เป็นตัวละลายสีที่ได้จากต้นคราม น้ำขี้เถ้าที่ได้จากการนำขี้เถ้าถ่านมาละลายน้ำคนให้ทั่วแล้วปล่อยให้แห้งไว้ให้ตกตะกอนจะได้น้ำต่างเป็นน้ำใสที่อยู่ตอนบน ซึ่งการทำน้ำต่างนั้นชาวบ้านจะทำโดยนำถังโดยด้านล่างถึงเจาะรูเล็กๆ เพื่อให้ น้ำสามารถไหลออกได้ แล้วใส่ขี้เถ้าลงไปจนถึงประมาณครึ่งถังจนเต็ม นำถังเปล่ามารองน้ำจากก้นถัง น้ำที่ได้จากการกรองขี้เถ้า คือน้ำต่าง

3. แป้งมัน ใช้สำหรับการลงแป้ง เสื้อหม้อห้อมที่จัดทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก่อนจำหน่ายจะนำซัก ลงแป้ง และรีดเพื่อให้ผ้าเรียบสวยงาม

การทำเสื้อหม้อห้อมเป็นงานหัตถกรรมที่มีการใช้อุปกรณ์ หรือเครื่องมือในการจัดทำต่างๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อนเป็นเครื่องใช้ที่หาได้ง่ายดังนี้

3.1.3 เครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำเสื้อหม้อห้อม

1. โอง่ดินขนาดใหญ่สำหรับการแช่หมักทำสีจากต้นครามและเป็นโอง่ใส่น้ำสีครามสำหรับใช้ย้อมผ้า โอง่นี้จะเตรียมไว้หลายใบเพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการย้อมผ้าจำนวนมากๆ ทำให้ช่วยกันย้อมได้หลายคน นอกจากนี้ยังใช้โอง่สำหรับการแช่ผ้า การร่อนน้ำต่างจากขี้เถ้า โอง่ทำจากเครื่องปั้นดินเผา มีลักษณะรูปทรงสูงปากกว้างตรงกลางขยายบรรจุน้ำได้ประมาณ 400-500 ลิตร ดังแสดงในภาพที่ 3-5 ภาพที่ 3-6 และภาพที่ 3-7

ภาพที่ 3-5 โอง่งสำหรับการย้อมเส้นไหมอ่อน

ภาพที่ 3-6 โอง่งใส่น้ำต่างจากจี้เต้า

ภาพที่ 3-7 โอง่งแช่เส้นผ้าดิบเพื่อเตรียมย้อม

2. ถังพลาสติก สำหรับแช่ขี้เถ้าและน้ำค้าง ในอดีตใช้ปับหรือหม้อดินในการแช่ขี้เถ้า ปัจจุบันนิยมใช้ถังพลาสติก เนื่องจากคงทน หาง่าย ราคาถูก

3. ตะกร้าตาห่าง เป็นตะกร้าทำจากไม้ไผ่ โดยสานห่างๆ ปากกว้างขนาดพอดีที่จะวางครอบปากโอ่ง ก้นสอบ ความสูงประมาณ 1-2 ฟุต ใช้สำหรับใส่ผ้าที่จะย้อมเพื่อไม่ให้จมลงก้นหม้อแล้วแช่ส่วนก้นของตะกร้าลงในสีย้อม ดังแสดงในภาพที่ 3-8

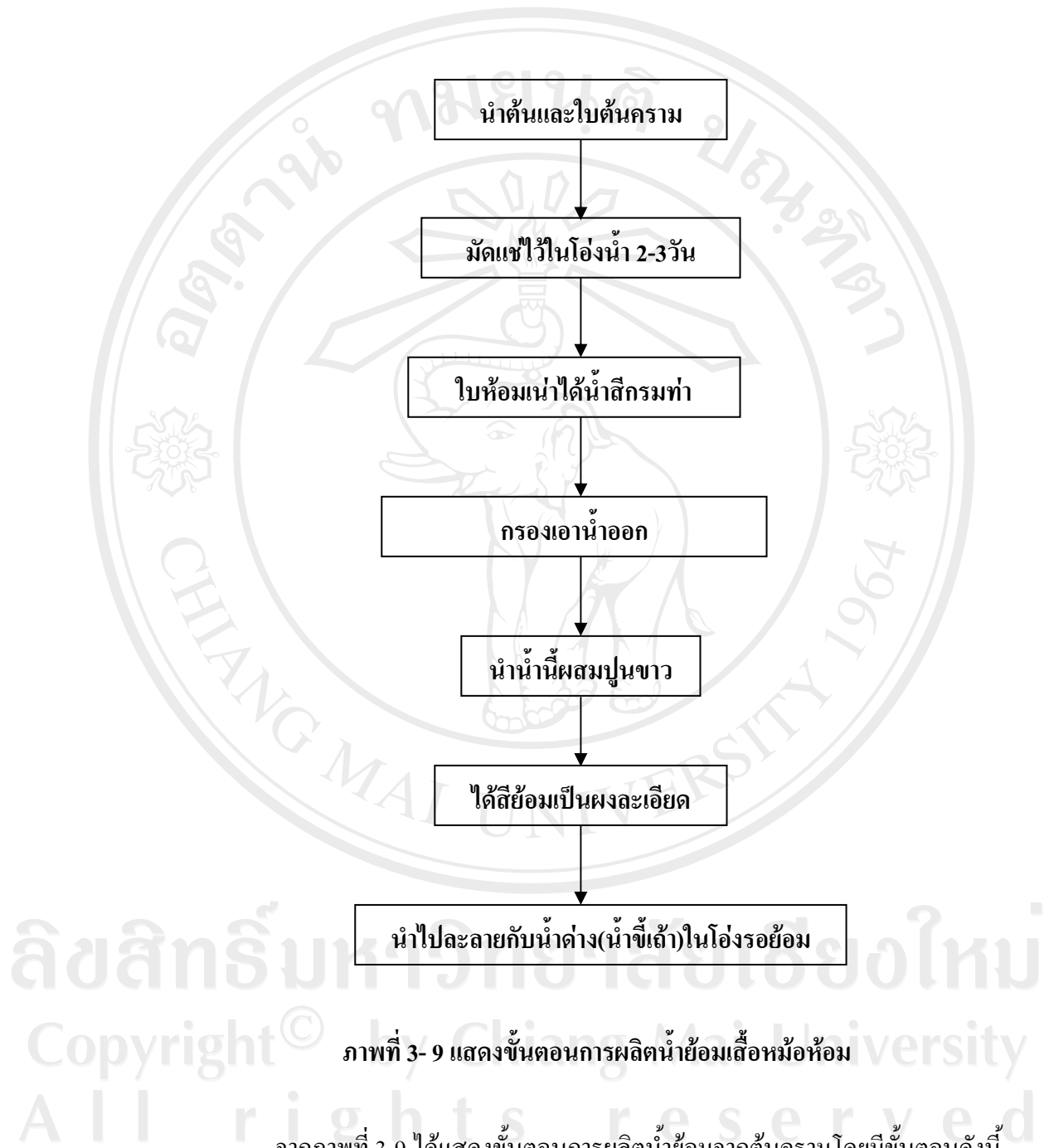
ภาพที่ 3 -8 ตะกร้าตาห่างสำหรับสวมปากโอ่ง

4. ถุงมือยาง เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับป้องกันสีย้อมไม่ให้ติดมือ ในอดีตผู้ที่มีอาชีพการทำผ้าหม้อห้อมจะมีมือดำติดสีครามเนื่องจากใช้มือล้วงผ้าจากหม้อย้อมโดยตรง

5. ราวตากผ้า นิยมใช้ไม้ไผ่ซึ่งหาได้ง่าย จัดทำเป็นหลายราวตั้งไว้ในที่แดดจัด ใช้ตากผ้าที่ผ่านการย้อมเสร็จเรียบร้อยแล้วให้แห้งสนิท

ในการผลิตเสื้อหม้อห้อม ก่อนอื่นจะต้องเตรียมน้ำย้อมเพื่อใช้ในการย้อมเสื้อหม้อห้อม โดยในการผลิตน้ำย้อมเสื้อหม้อห้อมมีวิธีการดังต่อไปนี้

3.1.4 ขั้นตอนการทำน้ำย้อมจากต้นคราม สามารถแสดงภาพขั้นตอนในการเตรียมน้ำย้อมสีครามจากต้นคราม ดังแสดงในภาพที่ 3-9

ภาพที่ 3-9 แสดงขั้นตอนการผลิตน้ำย้อมสีครามจากต้นคราม

จากภาพที่ 3-9 ได้แสดงขั้นตอนการผลิตน้ำย้อมสีครามจากต้นคราม โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. นำต้นและใบครามโดยเฉพาะใบแก่ๆ โดยสังเกตได้จากพื้นดิน ใต้ลำต้นจะมีสีหล่น จากใบเป็นจุดๆ สีคราม ดังแสดงในภาพที่ 3-10

ภาพที่ 3-10 ต้นและใบคราม

2. นำใบหอมหรือใบครามมัดเป็นท่อนทั้งกิ่งและใบยาวประมาณ 8 นิ้ว แช่น้ำเปล่าทิ้งไว้ 2-3 คืน ใบครามเนา น้ำครามจะออกเป็นสีเขียว (ห้ามแช่น้ำเกิน 3 คืนเพราะน้ำต้นครามจะกลายเป็นสีขาว ใช้ไม่ได้) ดังแสดงในภาพที่ 3-11

ภาพที่ 3-11 แสดงการแช่ต้นและใบคราม

3. จากนั้นใช้ถุงมือสวมแล้วขยี้จนได้น้ำสีครามในที่สุดนำน้ำครามกรองเอากากและใบต้นครามออกให้เหลือแต่น้ำสีครามนำน้ำครามที่กรองแล้วผสมปูนขาวกับน้ำคราม อัตราส่วนปูนขาว 1 ส่วน น้ำครามประมาณ 3 ส่วน คนจนปูนละลาย จากนั้นเอาน้ำค้างซึ่งเป็นน้ำที่ได้จากขี้เถ้าและผสมน้ำค้างใส่ในหม้อจนเกือบเต็มหม้อใช้มือตี หรือใช้ไม้คน และกระชาก ให้เกิด

เป็นฟองสีน้ำตาลเงินเข้มและมีคราบเหนียว แล้วทิ้งไว้ให้ตกตะกอน ส่วนที่ตกตะกอนจะมีลักษณะเหนียวข้น เรียกว่าหัวเชื้อคราม ดังแสดงในภาพที่ 3-12

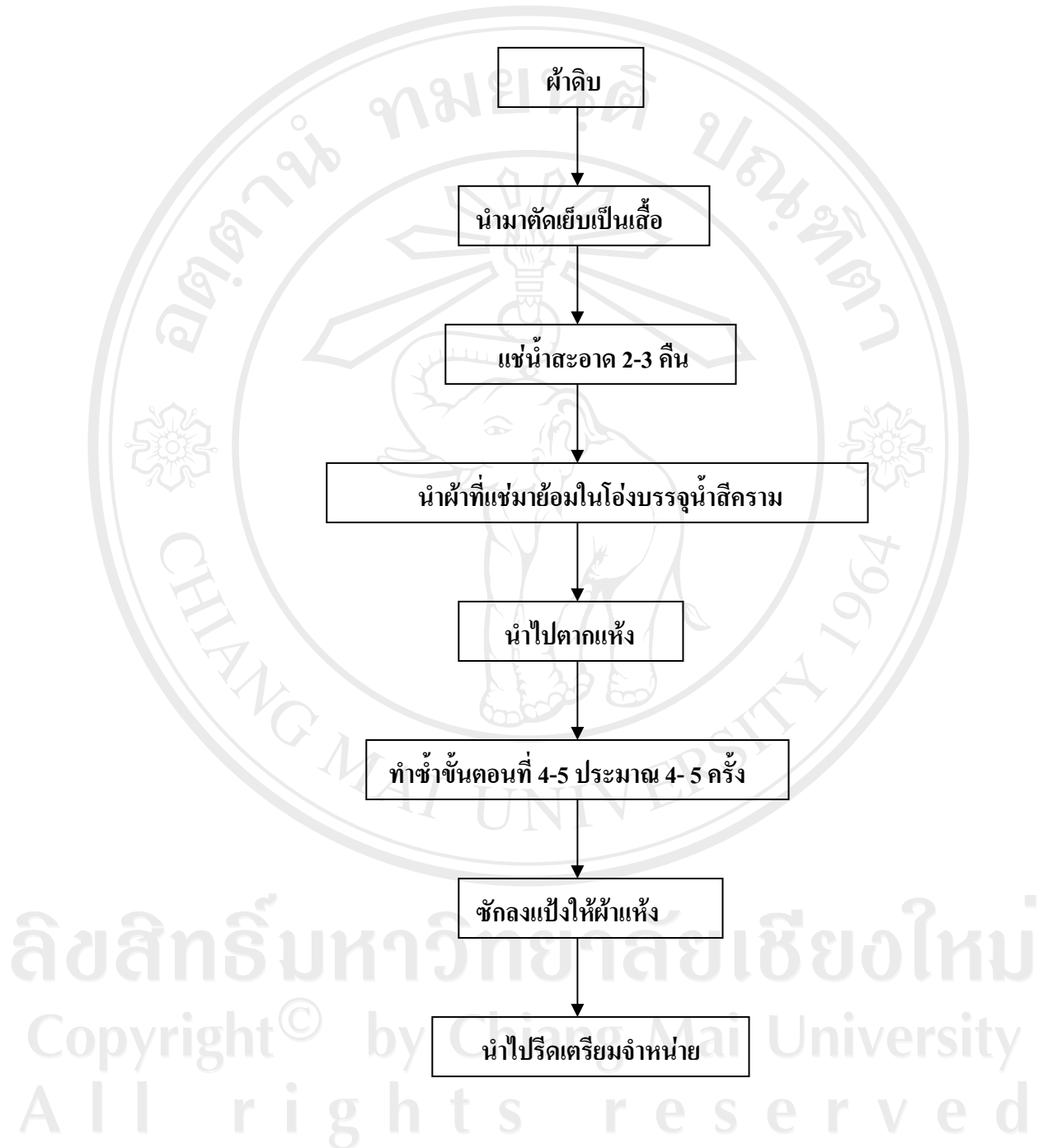

ภาพที่ 3-12 หัวเชื้อคราม

ในการทำหัวเชื้อครามนิยมทำกันในฤดูฝน เนื่องจากปลูกต้นครามได้จำนวนมาก และนำหัวเชื้อครามไว้ใช้ได้ตลอดทั้งปี ส่วนน้ำในหม้อที่ใช้สำหรับการย้อมเสื้อหม้อห้อมก็จะเติมน้ำค้างเติมน้ำคราม และปูนขาว ลงไปเรื่อยๆ ไม่ได้เททิ้ง

หลังจากที่ได้สีย้อมจากต้นครามแล้ว จะนำเสื้อที่ตัดจากผ้าดิบ มาย้อมซึ่งมีขั้นตอนการย้อมเสื้อหม้อห้อมดังต่อไปนี้

3.1.5 ขั้นตอนการย้อมเส้นไหมห้อม สามารถลำดับขั้นตอนการย้อมเส้นไหมห้อมได้ดัง
แสดงในภาพที่ 3-13

ภาพที่ 3-13 ขั้นตอนการย้อมเส้นไหมห้อม

จากภาพที่ 3-13 แสดงขั้นตอนการย้อมเส้นไหมห้อมซึ่งมีขั้นตอนดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 นำผ้าดิบมาตัดเย็บให้เป็นเสื้อ ตามแบบและขนาดที่ต้องการให้เรียบร้อย ก่อนนำไปย้อม

ขั้นตอนที่ 2 ตัดเย็บผ้าดิบให้เป็นเสื้อหม้อห้อมตามแบบและขนาดที่ต้องการให้เรียบร้อย ก่อนนำไปย้อมเพราะจะทำให้ประหยัดเนื้อผ้า แต่ถ้านำผ้าดิบมาย้อมก่อนที่จะตัดเย็บจะทำให้ไม่สามารถคำนวณผ้าได้แน่นอนเมื่อนำไปตัดเย็บแล้วจะทำให้เหลือเศษผ้ามากและทำให้ได้ผลผลิตน้อยจึงต้องตัดเย็บก่อนที่จะนำไปย้อม จากนั้นจะได้เสื้อผ้าดิบสีขาวแล้วนำไปแช่น้ำสะอาดทิ้งไว้เป็นเวลา 1-2 คืน ดังแสดงในภาพที่ 3-14 เพื่อให้แป้งในเนื้อผ้าออกหมดและเนื้อผ้าดูดซึมน้ำได้ทั่วถึง แล้วนำผ้าขึ้นมาจากนั้นมาผึ่งให้หมาดพร้อมจะนำไปย้อม

ภาพที่ 3-14 เสื้อผ้าดิบที่นำมาแช่น้ำสะอาด

ขั้นตอนที่ 3 นำตะกร้าตาห่างมาวางสวมปากโถงที่บรรจุสีย้อมที่เตรียมไว้แล้ว แล้วนำผ้าที่ผึ่งไว้จนหมาดใส่ลงในตะกร้าตาห่าง ดังแสดงในภาพที่ 3-15

ภาพที่ 3-15 ตะกร้าตาห่างสวมปากโอ่ง

ขั้นตอนที่ 4 ช่างซ่อมจะสวมถุงมือยางกดผ้าลงในตะกร้าตาห่างให้สีซึมทั่วผ้าทั้งหมด เพื่อให้เนื้อผ้าดูดซับสีให้ได้มากที่สุด แล้วใช้มือขยำผ้าให้ติดสีซึมจนทั่วทั้งผืน ในขั้นตอนนี้ชาวแพร์เรียกว่า การจกผ้า (การข้อมผ้าหม้อห้อม) ดังแสดงในภาพที่ 3-16

ภาพที่ 3-16 การข้อมเสื้อหม้อห้อม (การจกผ้า)

ขั้นตอนที่ 5 นำผ้าที่ได้รับการขย่ำข้อมสีจนทั่วแล้วออกจากตะกร้าตาห่างนำไปฝั่งแดดที่ราวตากผ้าจนแห้ง ดังแสดงในภาพที่ 3-17 แล้วข้อมซ้ำตามขั้นตอนที่ 3 และขั้นตอนที่ 4 อีกจำนวน 5 ครั้ง เพื่อให้แน่ใจว่าสีครามที่ย้อมติดผ้าทั่วผืนและสีเสมอกันดีแล้ว การข้อมซ้ำหลายครั้งมีข้อดีคือทำให้สีที่ย้อมติดทนนาน

ภาพที่ 3-17 ผ้าที่ย้อมเสร็จตากให้แห้ง

ถ้าหากต้องการให้รีดง่ายและจับจีบเรียบอยู่ตลอดเวลาเมื่อนำไปขายจะไม่ยับยู่ยี่ วิธีทำคือ ต้องลงแป้งโดยจะนำแป้งมันมาละลายน้ำและใส่ในหม้อต้มจนเดือดทิ้งไว้ให้พออุ่นจึงเอาผ้าที่ย้อมทุกขั้นตอนแล้วมาแช่ไว้สักครู่ ขย่ำน้ำให้ทั่วถึง นำไปตากจนแห้งสนิทแล้วนำมาพรมน้ำรีดให้เรียบ ดังแสดงในภาพที่ 3-18 แล้วนำไปขายสู่ตลาดทั้งการขายส่งและขายปลีก

ภาพที่ 3-18 เสื้อหม้อห้อมพร้อมจำหน่าย

เสื้อหม้อห้อมแท้แบบดั้งเดิม เมื่อผ่านกรรมวิธีการย้อมโดยใช้สีจากต้นห้อมซึ่งเป็นสีธรรมชาติ ถือเป็นหม้อห้อมแท้ของเมืองแพร่ ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษคือ เมื่อสวมใส่ไปนานๆ สีของเสื้อผ้าจะดูสวยงามขึ้น หม้อห้อมแท้เมื่อนำไปซักในครั้งแรกจะตกสี ผู้ซักรควรเทน้ำทิ้งหลายๆ ครั้ง จนสีที่ตกจางลงและสีจะอยู่ตัวเมื่อผ่านการซักหลายครั้งถ้าป้องกันไม่ให้สีฟุ้งตกควรรักษาไปแช่ในน้ำเกลือ น้ำส้มสายชูหรือน้ำมะขามในสมัยโบราณมักนิยมแช่ในน้ำชาข้าว

3.1.7 การจำหน่ายเสื้อหม้อห้อม

กลุ่มลูกค้าที่ซื้อเสื้อหม้อห้อมมี 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มลูกค้าทั่วไป ได้แก่ ชาวนา ชาวไร่ ชาวดวน ข้าราชการ นักเรียนนักศึกษา บุคคลทั่วไป หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน วัตถุประสงค์เพื่อสวมใส่ในการทำงานและเพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวเมืองแพร่

2. กลุ่มลูกค้าที่เป็นคนกลางหรือตัวแทนจำหน่ายในจังหวัดใกล้เคียงและร้านค้าในกรุงเทพฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปจำหน่ายต่อ

3. กลุ่มนักท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวจังหวัดแพร่และจังหวัดใกล้เคียงเพื่อซื้อเป็นของฝากหรือของที่ระลึก

สำหรับช่องทางการจัดจำหน่ายเสื้อหม้อห้อมมีแหล่งจำหน่ายที่ใหญ่ที่สุดอยู่ที่ตำบลทุ่งโฮ้ง และยังมีการจำหน่ายที่ร้านค้าในจังหวัดแพร่ สถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่และจังหวัดใกล้เคียง การส่งไปยังร้านจำหน่ายสินค้าหรือส่งให้ตัวแทนจำหน่าย และการออกแสดงสินค้าตามงานต่างๆ ในปัจจุบันมีร้านค้าที่ขายเสื้อหม้อห้อมผ่านทางอินเทอร์เน็ต

3.2 ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาค้นคว้าแบบอิสระครั้งนี้ ทำการศึกษาโดยใช้แบบสอบถาม เพื่อสัมภาษณ์ ผู้ผลิตเสื้อหม้อห้อมที่ซื้อผ้าดิบนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อและย้อมแบบดั้งเดิมในเขตตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมืองแพร่ มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 15 ราย (สัมภาษณ์นางบุญมี อ่อนน้อม สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทุ่งโฮ้ง ผู้ผลิตและจำหน่ายเสื้อหม้อห้อม) เพื่อนำข้อมูลมาศึกษาถึงต้นทุนผลตอบแทนจากการลงทุน ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในการดำเนินงาน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดระยะเวลาการศึกษาตั้งแต่เดือนพฤษภาคม จนถึงเดือนสิงหาคม 2550 โดยได้กำหนดขอบเขตต้นทุน ผลตอบแทน และเกณฑ์ในการเลือกรูปแบบเสื้อหม้อห้อมที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ต้นทุนการผลิตเสื้อผ้าห่ม ที่ใช้ในการศึกษาเป็นต้นทุนจริงที่เริ่มตั้งแต่การจัดซื้อวัตถุดิบคือผ้าดิบ และการจ้างตัดและเย็บเป็นเสื้อ ต้นทุนเกี่ยวกับการเตรียมสีสำหรับการย้อมเสื้อ นำเสื้อที่ตัดเย็บเสร็จมาย้อมจนเสื้อสำเร็จพร้อมขาย ตลอดจนต้นทุนเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตเสื้อผ้าห่ม
2. ผลตอบแทนจากการศึกษานั้นเป็นผลตอบแทนเฉลี่ยจากการผลิตที่ได้รับซึ่งเป็นราคาจากผู้ผลิตจำหน่าย
3. เกณฑ์ในการเลือกรูปแบบของเสื้อผ้าห่มที่ใช้ในการศึกษาคือ เป็นเสื้อผ้าห่มแบบกุยเฮง ซึ่งเป็นแบบดั้งเดิมและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป

3.3 วิธีการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตเสื้อผ้าห่มในตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมืองแพร่ ผู้ศึกษาได้ลำดับวิธีการศึกษาเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลของการศึกษา โดยในการศึกษานี้ ผู้ศึกษาใช้การสัมภาษณ์ตามแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษากำหนดตามวัตถุประสงค์ ซึ่งแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ผลิตเสื้อผ้าห่ม ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระดับการศึกษาของผู้ผลิต ลักษณะการผลิตเสื้อผ้าห่ม

ส่วนที่ 2 ต้นทุนในการผลิตเสื้อผ้าห่ม

ส่วนที่ 3 ผลตอบแทนจากการผลิตเสื้อผ้าห่ม

ส่วนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะของผู้ผลิต

2. นำเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ในที่นี้คือแบบสอบถามมาตรวจสอบความถูกต้องและเที่ยงตรงของเนื้อหาว่าตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อให้ได้รับคำตอบที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์สำหรับนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป

3. นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว ไปเป็นแนวทางการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ผลิตเสื้อผ้าห่มในตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมืองแพร่ ที่นำผ้าดิบมาจ้างตัดเย็บเป็นเสื้อแล้วย้อมด้วยน้ำคราม จำนวน 15 ราย ในการรวบรวมข้อมูลในการศึกษานี้ผู้ศึกษาได้ประสานงานโดยตรงกับผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะผู้ผลิตเสื้อผ้าห่มเพื่อขอสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลและแจ้งกำหนดการในการเก็บข้อมูลให้ทราบและ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัน เวลา และสถานที่ที่นัดหมายจนครบ

4. นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Method) โดยแบ่งข้อมูลเป็น 4 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของผู้ผลิตเสื้อหม้อห้อมที่ผลิตโดยการซื้อผ้าดิบนำมาจ้างตัดเย็บและย้อมด้วยน้ำคราม โดยทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ซึ่งจะใช้ตารางเพื่ออธิบายสภาพทั่วไป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

ส่วนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลต้นทุนการผลิตเสื้อหม้อห้อม ได้แบ่งกลุ่มผู้ผลิตเสื้อหม้อห้อมเป็น 4 กลุ่ม คือ

- กลุ่มที่ 1 ผู้ผลิตที่มีปริมาณการผลิตเดือนละ 300-400 ตัว
- กลุ่มที่ 2 ผู้ผลิตที่มีปริมาณการผลิตเดือนละ 450-600 ตัว
- กลุ่มที่ 3 ผู้ผลิตที่มีปริมาณการผลิตเดือนละ 700-850 ตัว
- กลุ่มที่ 4 ผู้ผลิตที่มีปริมาณการผลิตเดือนละ 1,000 ตัว

โดยแบ่งขนาดของเสื้อหม้อห้อมเป็น 5 ขนาดคือ

1. เสื้อหม้อห้อมขนาด S คือ มีขนาดเล็ก
2. เสื้อหม้อห้อมขนาด M คือ มีขนาดกลาง
3. เสื้อหม้อห้อมขนาด L คือ มีขนาดใหญ่
4. เสื้อหม้อห้อมขนาด XL คือ มีขนาดใหญ่พิเศษ
5. เสื้อหม้อห้อมขนาด XXL คือ มีขนาดใหญ่พิเศษสุด

และได้กำหนดขั้นตอนในการวิเคราะห์ดังนี้

2.1 วิเคราะห์ต้นทุนของการผลิตเสื้อหม้อห้อมประกอบด้วย

2.1.1 วัตถุดิบได้แก่ ผ้าดิบที่นำมาตัดเย็บเป็นเสื้อหม้อห้อม ซึ่งนำมาตัดตามขนาดของเสื้อหม้อห้อมที่ผลิตซึ่งมีอยู่ 5 ขนาด คือขนาด S M L XL และ XXL

2.1.2 ค่าแรงงานทางตรง คือ ค่าแรงงานที่ใช้ในการผลิตเสื้อหม้อห้อม ได้แก่ ค่าตัดเย็บเสื้อหม้อห้อม ค่าแรงในการเตรียมน้ำคราม การย้อมเสื้อหม้อห้อมและ ค่าแรงในการซัก ลงแป้ง รีดเสื้อ

2.1.3 ค่าใช้จ่ายในการผลิตได้แก่

1) ค่าวัตถุดิบในการทำน้ำย้อมเสื้อหม้อห้อมได้แก่ น้ำคราม
ขี้เถ้า ปูนขาว

2) เครื่องมือและอุปกรณ์ในการผลิตเสื้อหม้อห้อม
ประกอบด้วย

- โถงดินขนาดใหญ่

- ถังพลาสติก
- ตะกร้าตาห่าง
- ถุงมือยาง
- ราวตากผ้า
- ขันตักน้ำ

3) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ

- ค่าวัสดุสิ้นเปลือง
- ค่าน้ำ

2.2 ต้นทุนในการผลิตเสื้อหม้อห้อมต่อผืนสามารถคำนวณได้จาก ต้นทุนในการผลิตเสื้อหม้อห้อม หารด้วยปริมาณผลผลิตเสื้อหม้อห้อมแต่ละขนาด โดยใช้วิธีถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก

ส่วนที่ 3 วิเคราะห์ข้อมูลผลตอบแทนในการผลิตเสื้อหม้อห้อม ผู้ศึกษาใช้หลักการวิเคราะห์ดังนี้

3.1 อัตราส่วนของกำไรต่อต้นทุน หมายถึง อัตราส่วนเปรียบเทียบระหว่างกำไรที่เกิดขึ้นหลังจากหักค่าใช้จ่ายแล้วเทียบกับต้นทุนที่ใช้ในการผลิตเสื้อหม้อห้อมทั้งสิ้น

3.2 อัตราส่วนของกำไรต่อยอดขาย หมายถึง อัตราส่วนเปรียบเทียบระหว่างกำไรที่เกิดขึ้นหลังหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ แล้วเทียบกับรายได้ที่เกิดจากการขายเสื้อหม้อห้อมทั้งสิ้น

ส่วนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะของผู้ผลิตเสื้อหม้อห้อม

5. สรุปผลการศึกษาและจัดทำรายงานผลการศึกษา